

Наталія Дзямулич

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ КОЛЕДЖІВ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті визначено шляхи формування мовленнєвої культури студентів педагогічних коледжів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу (на заняттях із зарубіжної літератури).

Ключові слова: *учитель, студент, культура мовлення, зарубіжна література.*

Система освіти завжди була, є і залишається однією з найвпливовіших у сфері духовності та має потужний вплив на формування особистості. Якісні зміни в українській школі не можуть бути реалізовані без формування особистості вчителя, без його готовності до роботи з дітьми. Лише особистість може творити особистість, і тому надзвичайно важливою є діяльність учителя на сучасному етапі суспільного розвитку.

Професійна підготовка майбутнього фахівця повинна забезпечувати функціонування вчителя як суб'єкта педагогічної праці. Виявлення наукових основ процесу педагогічної орієнтації і розробка ефективних шляхів формування особистості майбутнього вчителя сприятиме цьому. Предмети гуманітарного циклу дають можливість формування гармонійно розвинутої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої особистості. Це дієвий засіб впливу на людину, систему її соціальних, національних та світоглядних переконань.

У Сорбонській декларації міністрів освіти провідних європейських держав (Франції, Італії, Великобританії та Німеччини) зазначено: «Ми йдемо до періоду істотних змін в освіті й умовах праці, до розмаїтості шляхів становлення фахової кар'єри з очевидною необхідністю навчання й підготовки протягом усього життя. Ми заборгували нашим учням (і нашому суспільству в цілому) систему вищої освіти, у якій їм надавалися б кращі можливості шукати й знаходити галузі, в котрих вони мали б перевагу перед іншими людьми» [7, с. 17].

Сучасне життя висуває високі вимоги до професійної підготовки студентів. Саме тому необхідним є оволодіння культурою мовлення, яка допоможе майбутнім фахівцям освіти стати справжнім майстром своєї справи з високим рівнем знань і вмінь у сфері педагогічної діяльності. В. Сухомлинський зазначав: «Мовленнєва культура людини – це дзеркало його духовної культури. Найважливішим засобом впливу на дитину, облагородження її почуттів, душі, думок, переживань є краса і велич, сила і виразність рідного слова. Значення цього засобу в початковій школі, де кож-

на зустріч з новим явищем оточуючого світу пробуджує у серцях дітей почуття здивування, неможливо переоцінити» [8, с. 207].

Завдання статті – визначити шляхи формування мовленнєвої культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу, зокрема на заняттях із зарубіжної літератури у педагогічному коледжі.

Науковці та педагоги-практики великого значення надають розвитку усного та писемного мовлення, мовленнєвій культурі особистості. Закономірності формування комунікативних навичок та вмінь вчителя, психології педагогічного спілкування вивчали А. Добрович, І. Зязюн, В. Кан-Калик, І. Кривонос, В. Куніцина, А. Леонтьєв, М. Страхова. Різноманітним аспектам вивчення предметів гуманітарного циклу присвячені дослідження О. Абдулліної, М. Барахтяна, Н. Кузьміної, Н. Кушакова, Н. Кухарєва, І. Синиці, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, Н. Тарасевича, В. Чернокозової.

У книзі «Україна: проблеми самоорганізації» автори зазначають: «Навіть за умови застосування найсучасніших комп'ютерних систем, високих телекомунікаційних технологій, які, поза всіляким сумнівом, стимулюють динаміку та ефективність навчального процесу, підвищують інтегративність освітнього середовища, ніщо і ніхто не спроможний повністю витіснити і замінити мистецтво безпосереднього педагогічного діалогу «вчитель – учень». Тому особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогічних та науково-педагогічних працівників, які відповідають інтеграційному критерію «педагогічна майстерність + мистецтво комунікування + нові технології». Саме в сенсі відповідності до цих критеріїв слід здійснювати підготовку і підвищення кваліфікації вчителя» [9, с. 368].

На нинішньому етапі розвитку освіти, яка зорієнтована на формування національних та загальнолюдських цінностей, однією з головних умов стає виховання студентів у дусі педагогічної культури в процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Б. Головін вважає, що культура мовлення – це: 1) сукупність і система комунікативних якостей мовлення; 2) вчення про сукупність і систему комунікативних якостей мовлення [2, с. 7]. М. Ілляш саме поняття культури мовлення визначає так: 1) володіння літературними нормами на всіх мовних рівнях, в усній та писемній формі мовлення, уміння користуватися мовностилістичними засобами і прийомами з урахуванням умов і цілей комунікації; 2) упорядковану сукупність нормативних мовленнєвих засобів, вироблених практикою людського спілкування, які оптимально виражають зміст мовлення і задовольняють умови і мету спілкування; 3) самостійну лінгвістичну дисципліну [3, с. 5–6].

Фахова підготовка майбутніх учителів початкових класів передбачає формування високого рівня мовної культури. Серед різноманітних професійних знань, практичних вмінь та навичок, яких набувають майбутні педагоги, особливе місце посідає знання рідної мови, вільне володіння нею, бо саме це є головним інструментом впливу вчителя.

Для дитини вчитель, вихователь – взірць використання мовних засобів. Особливого значення мовлення вчителя початкової школи набуває у процесі навчання дітей рідної мови. Бо дошкільнята та молодші школярі засвоюють мову практично, копіюючи, запозичуючи від дорослих лексику, стиль, манеру мовлення. Саме тому майбутній педагог повинен володіти усім арсеналом мовних засобів, мати багатий лексикон, опанувати різні жанри та стилі мовлення, володіти фаховою метамовою, говорити точно, виразно, яскраво. Л. Мацько зазначає: «Формування мовної культури, тобто усного та писемного мовлення, навичок і поведінки мовного спілкування відбувається поступово й неухильно, якщо молода людина свідомо ставиться до вдосконалення своєї мовної особистості й ставить за мету домогтися високої мовної культури» [5, с. 3].

Чинні програми чітко визначають загальнонаукові розуміння і навички, які необхідно сформувані у студентів з кожного предмету гуманітарного курсу. Першочергове значення має саме культура мовлення та інтенсивне вивчення рідної мови. Н. Бабич вважає, що високого рівня культури мовлення можна досягти, якщо «багато читати (і не тільки сучасні бестселерні твори, а й класику, з історії літератури, твори різних жанрів, тексти різних стилів); уважно слухати живе слово (людей різних соціальних і професійних груп, майстрів художнього слова і сцени, культурних діячів); працювати зі словниками (загальномовними і спеціальними, одномовними і перекладними); стежити за змінами норм (лексичних і правописних, орфоепічних і текстологічних); не піддаватися впливам можливих «модних» тенденцій; навчитися чути себе (навіть тоді, коли висловлюєш думку в письмовій формі)» [1, с. 9–8].

Важливою проблемою, пов'язаною із низькою культурою мовлення та мислення сучасної молоді, є невміння зв'язно, змістовно, логічно та чітко висловлюватися. Зрозуміло, що причиною цього є незначна увага до книги як до засобу виховного впливу на людину. Сприяти формуванню мовленнєвої культури майбутніх учителів у процесі викладання зарубіжної літератури – значить виробити певну систему впливу на особистість, щоб студент, пізнавши, відчувши і зрозумівши неповторність, своєрідність творчого надбання відомих письменників, навчився реалізовувати себе у мовному просторі. Відомий сучасний японський письменник Харукі Муракамі зазначає: «Заперечення пізнання веде до заперечення мови. Коли втрачають зміст такі підвалини західноєвропейського гуманізму, як індивідуальне пізнання та неперервність еволюційного розвитку, непотрібною стає і мова... Буття – це спілкування і, навпаки, спілкування – це буття».

З метою удосконалення мовленнєвої культури студентів на заняттях із зарубіжної літератури варто обирати для самостійного та обов'язкового читання найкращі зразки програмових творів та найбільш вдалі варіанти перекладів українською мовою творів світових авторів. Вважаємо за необхідне не лише навчати студентів правильно та чітко висловлювати свої ду-

мки з щойно прочитаного, а й звертати увагу майбутніх учителів на мовленнєву культуру героїв окремих книг. До проведення занять, присвячених вивченню творчості письменників, варто залучати майстрів слова, акторів, учасників самодіяльних театральних студій, мовлення яких буде живим і яскравим прикладом для наслідування. Необхідно застосовувати монологічну та діалогічну форми мовленнєвої діяльності студентів у навчальному процесі та у позанавчальній діяльності. Недопустимим є навіть епізодичне використання брутальної чи вульгарно-просторічної лексики у мовленні студентів не лише на заняттях, а й в позаурочний час.

Якість формування мовленнєвої культури залежить не тільки від використання певної кількості наукової інформації, але й від творчої діяльності студента та можливостей її засвоєння, емоцій викладача, його вміння систематично включати студентів у роботу, засвоювати мовленнєві знання і вміння не тільки на заняттях, але й у процесі самостійної праці. Цілком можна погодитись з К. Климовою, яка вважає, що для підвищення рівня культури мовлення майбутніх педагогів слід активізувати творчу діяльність студентів: звертатися до монопредметного навчання при опрацюванні тем, спільних для курсів «Культура мовлення та виразне читання», «Дитяча література», «Сучасна українська мова», методик викладання мов, музичних дисциплін, образотворчого мистецтва; матеріалом для занять обирати високохудожні поетичні, прозові та драматичні твори; на кожному занятті диференційовано підходити до студентів: оцінювати їх індивідуальні виконавські здібності, а також пояснювати причини виявлених мовленнєвих помилок та шляхи їх усунення [4, с. 45].

У Болонській конвенції зазначено: «Життєздатність, ефективність будь-якої цивілізації зумовлені принадністю, яку її культура має для інших країн» [7, с. 21]. Українська мова є складовою світового мовного простору. Це відображення культурно-історичного досвіду народу, неповторний, національний погляд на світ. Розбудова нашої держави вимагає від майбутнього вчителя бути взірцевим громадянином, репрезентантом української нації у світі. Тому особливої уваги на сучасному етапі розвитку національної школи заслуговує мовна освіта і мовленнєва культура майбутніх педагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення / Н. Д. Бабич. – Львів : Світ, 1990. – 232 с.
2. Головин Б. Н. Основы культуры речи / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1988. – 320 с.
3. Ильяш М. И. Основы культуры речи / М. И. Ильяш. – Киев–Одесса, 1984. – 188 с.
4. Климова К. Основы культуры і техніки мовлення / К. Климова. – К., Ліра-К, 2007. – 240 с.

5. Мацько Л. Матимемо те, що зробимо / Л. Мацько // Дивослово. – 2001. – № 9. – С. 2–3.
6. Мураками Х. Погоня за вівцею / Х. Мураками. – Харків : Фоліо, 2007. – 318 с.
7. Основні засади розвитку вищої освіти України в контексті Болонського процесу (документи і матеріали 2003–2004 рр.) / за редакцією В. Г. Кременя. – Тернопіль : вид-во ТДПУ імені В. Гнатюка, 2004. – 147 с.
8. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / В. А. Сухомлинский. – К. : Радянська школа, 1973. – 288 с.
9. Україна: проблеми самоорганізації : [в 2 т.] / В. Кремень, Д. Табачник, В. Ткаченко. – К. : Промінь, 2003. – Т. 2. – 464 с.